

FARKAS GÁBOR
„Álom küszöbén ül a vers”

László Noémi versvilága

Vannak olyan szerzők, akiknek minden kötete újabb művészi fejlődést jelez, mások pályája egyenetlen – vannak jó és vannak kevésbé sikerült könyveik –, megint mások kötetei alig észrevehető esztétikai, szemléletbeli változásokat mutatnak. Természetesen a költők kánonban elfoglalt helye kevésbé ettől, sokkal inkább az adott esztétikai szemlélet aktuális divatjától függ. Tehát voltaképpen attól, hogy az olvasóközönség, illetve az irodalmi szakma melyik lírai kifejezés-módot, formavilágot, szemléletet, irodalmi kört tartja fontosnak, értékesnek. A költők alkotásaikkal folyamatosan meghatározzák viszonyukat a nyelvhez, az irodalmi kánonhoz, a költészethez. Ebben ragadható meg versben élő szubjektuma, világszemlélete, a nyelvhez fűződő identitása. Éppen ezért – vagy ennek ellenére – nehéz megragadni líráját a hagyományos – és ma oly divatos – kortárs irodalmi irányzatok és recepcióesztétika felől.

Pályakezdése a romániai rendszerváltás utáni első jelentős erdélyi irodalmi csoporthoz, az *Előretolt Helyőrség* szerzőihez köti (többek között Király Zoltán, Sántha Attila, Orbán János Dénes tartoznak e körhöz). Az akkori idők nyitottságát jól mutatja, hogy ebben az irodalmi csoportosulásban jól megfér egymás mellett Király Zoltán avantgard lírája, Sántha Attila polgárpukkasztása, Orbán János Dénes „kloáka-költészete”¹ és László Noémi – Dsida Jenő szavaival – *musica poesis*-e. Ez a nyitottság lendületet is adott az akkori kolozsvári irodalmi életnek: „Érzésem szerint Erdély még mindig kacérkodik azzal a gondolattal, hogy Kolozsvár legyen a magyar irodalom (egy másik) központja, mint már többször is volt az idők folyamán” – fogalmazta meg egyik írásában Sántha Attila az ebből a lendületből és nyitottságból fakadó igényeket.² Mindebből kitűnik, hogy lázadó attitűd jellemezte az *Előretolt Helyőrség* pályakezdő fiataljait. László Noémi költészetében azonban nyoma sincs

ennek, és az irodalomkritika a pályatársaktól való nyilvánvaló különbségként ragadta ezt meg. De éppen ez a másság, ami elhatárolja a kör többi tagjától, fel-fogható egyfajta lázadásnak is. A szemlélődő perspektíva, a se-itt-se-ott lét kifejezése³ éppúgy tüntető, mint a polgárpukkasztás.

Első kötetének (*Nonó*, 1995) nyitó verse ars poetica. Olyan látásmódot fogalmaz meg, amely az akkori időkben divatos irodalmi hanghoz képest is konzervatív: a nyelv tükrözi a természet részeként aposztrófálható Embert, aki a nyelven keresztül ismerheti meg a világot, a világon keresztül pedig Önmagát.

„Csupán a múlt évszakok
 örökké hulló függönyén keresztül
 áttetsző buborék árnyékában
 meghúzván magamat igyekszem
 nem létezni s néha föleszmélek
 úgy kéne összefűzni igaz szavakat
 hogy tisztaságuk hűvös visszfényében
 a látomások felragyogjanak.”

(*Látomások*)

Alapvető kérdéseket vet fel ez a pár sor. Az idő érzékelése mennyire múlik az emberi perspektíván, és mennyire mutat túl rajta? A nyelv, a költészet mennyiben rejti magában az alkotót? Képes-e az alkotó létezni a szavain kívül? Papp Ágnes Klára így fogalmaz erről a költőről írt portréjában: „élhető-e költőien az élet? (...) élhetők-e a sűrű hétköznapi költészet mércéjével, intenzitásával mérve?”⁴ Az is látszik az első kötet verseit olvasva, hogy a szerző bizonyos mértékben traumaként éli meg, hogy valamiképpen össze kell egyeztetnie a hétköznapi és a költészetben élő énjét: „Álom küszöbén / ül a vers / és ébrenléttel ámít, / de ébren be nem / járhatod / a szó gyerekszobáit.” (*Szitakötő*) Ebből következik, hogy László Noémi verseiben tematikus szempontból is következetesen állítja szembe az éjszaka mámorát a reggel józanságával: az éjszaka a szómágia, a vers világa, a reggel pedig a hétköznapi megélésének ideje. A kötet második, *Barangolás a manók erdejében* című ciklusának mesés álomszerű képei is az éjszakában élő vers analógiái.

1 Berszán István fogalmaz így – nyilvánvaló túlzással – Orbán János Dénes első, *Hümériáda* című kötetével kapcsolatban (*Hümért leb.ák avagy a „Sire”-t kutyaharapással*. In: *Látó* 1996/1).

2 Sántha Attila: *Arról, ami nincs: erdélyi irodalom*. In: *Provincia*. 2000. szeptember

3 „a se kint, se bent, se itt, se ott, se fent, se lent (végül is minden játék-

kosság ellenére szomorú) állapot-versei” – írja Vári Csaba László Noémi negyedik, *Százegy* című kötetéről (*A világ szemöldje*. In: *Élet és Irodalom*. 2004/49).

4 Papp Ágnes Klára: *Költőien lakozik-e az ember? Portré László Noémiről*. In: *Pályatükrök. Hús portré fiatal alkotókról*. Budapest, 2009.

„Tócsa tükrén szellem ül,
fűzfaág hajol,
karimátlan kalapot
hajigál a Hold.
Fél szemére Bánat írt
koromkarikát,
ázó sugárlábakon
hurcolja magát.

Éjfélután felröpül
három paripa,
zöld viharral álmodik
a bűgőcsiga,
Szikra-anyót hívja egy
fázó szalmaszál,
szemhéjadra száll ezer
szentjánosbogár.”

(Igézet)

A XIX. századi angol és német romantikusok juthatnak eszünkbe e sorokról: Hoffmann *Az arany virágcserep* című regénye vagy Wordsworth, Coleridge mesés lírai balladáit. A romantika korszakában a művészek számára a mese lehetséges alternatíva volt a felvilágosodás ész-kultuszával szemben, egy olyan világ, amelyben minden lehetséges, tehát teljes lehet a művészi szabadság. Az írás, a költői nyelv kifejező erejének problémája nem foglalkoztatta a XIX. század szerzőit, ez már huszadik századi jellemzője a költészetnek (vö. Babits Mihály: *A lírikus epilógja*). László Noémi számára a két attitűd – a romantikus és a modern – egyszerre jelent traumát és megoldást, ez különbözteti meg igazán az elődöktől: nem a kivonulást vagy önmagában a probléma felvetését választja, hanem – későbbi kötetekben egyre tudatosabban – megpróbálja a hétköznapokat is költőiien megélni. Számára a költői lét azonban nemcsak szavak tökéletes versbe fűzése, forma és tartalom összhangja, hanem olyan létmód, melyben minden több, nagyobb, tragikusabb a hétköznapoknál:

„Játék-e ez? Igen. Félelmetes találkozások színpadán vagyunk, s bár sokszor sétál ismerős alakban szemünk előtt a végső tettetés, mennyire értjük a beláthatatlan időkbe nyúló sóvárgás gyakorlatát, amelynek szomját oltani kevés forrás és fény, miből kóstolhatunk – lélek a testet, test a lelket szövi át s gyönyörű kínnal továbbélteti halnitudasunk naiv mítoszát.”

Az élet tele van játszmaival, amit csak a költészet képes játékká nemesíteni. A költészet pedig maga a teljességre törekvő ember tettetése és álarcok nélkül. Van ebben némi naivitás, amely László Noémi első kötetét tekintve mindenképp vállalt: eldönthetetlen, hogy erény-e vagy bűn.

Alig egy évvel később, 1996-ban jelent meg a szerző második kötete, a címében az első könyv tematikájára is visszautaló *Az ébredés előterében*. Bár sok közös vonása van László Noémi első két kötetének – például a versek terjedelme, formai sajátosságai, vagy az íráshoz, a költészethez fűződő traumatikus viszony kifejezése –, mégis apró elmozdulások figyelhetők meg a költői nyelvben és a perspektívában: „régről adatott avatás / ez: akaratlan / önként alakult írás: / sűrű sorokkal betérít / holdat nappal / arcot arccal egybevegyít” (*Írás*). Vagyis az alkotás itt már nem a hétköznapoktól elválasztható, álomszerű időben és létben megérő kényszert jelent a versszubjektum számára, hanem – nyilvánvaló perspektivikus váltással – egy szemlélődő, de az álmat a hétköznapokkal összevegyítő lírai én vallomását. Persze ez a lírai én még bizonytalan ebben a versvilágban, de egyre kommunikatívabb, így egyre inkább körvonalazódik szemlélődésének tárgya: az arcokban tükröződő érzelmek, a világot alkotó mechanizmusok sokszínűsége, és mindebben a költészet helyének megtalálása, súlyának megnevezése. „egyiket már / másikat még tudom / a dolgok közt időzöm félúton” (*Félúton*), „ma inkább bólogatsz / és integetsz és kinézel a képből / bizonytalanságod nem ejted el” (*Ma elcsodálkozol*) – jól mutatják ezek a sorok a bizonytalanság és az ösztönös tudatosság jelenlétét *Az ébredés előterében* című kötetben. László Noémi biztos kézzel festi meg világát, de a versszubjektum perspektívájában még bizonytalan. Ez az attitűd a huszadik századi lírától nem idegen. Leginkább az amerikai beat költők: Gregory Corso, Allen Ginsberg és J. D. Morrison versvilága hordoz hasonló hangnemet. Kettős lét a költőé: versvilága – bármennyire szeretné – sohasem lehet azonos megélt, hétköznapi világával. Ezt fejezi ki Ginsberg *A leples bitang* című versének allegorikus sorai: „Lángol a hajam álomban / Tüzel a karom és karmom van / Vas-királyé a törzsem / Szárnyam lecsüng törötten”. És ugyanezt fejezi ki László Noémi is második kötetének *Mások lélegzetében* című ciklusának több versében (*Kényszer, Ellenpont, Áthallás, Hold*).

A harmadik kötet (*Esés után*, 2000) nagyobb változásokat mutat a költő szemléletében, stílusában. Az a látomásosság, ami első kötetekben hol a XIX. századi romantikusokhoz, hol a beat-irodalomhoz kötötte, itt végleg eltűnik. Az *Esés utánban* „szakad el egymástól az ébrenlét prózai világa és énje a vers-látomástól.”⁵⁵

5 Papp Ágnes Klára: *i.m.*

A képi ábrázolás metaforikus erejét a hétköznapi idézé stílus váltja fel, a szemléletet pedig a mindennapok apróságaira való figyelem határozza meg. A költészet – meglepő módon – kimondottan is eltűnően van a versekből: „Tizenhét napja számon tartom azt, / hogy nem történik semmi különös. / (...) Végzem a dolgom, / számolok, és áltatom magam: / holnaptól mindent felrúgok. / (...) mert rég nem írok, rég nem olvasok. / Nyelem a port, a levegőt” (*Fontosságai sorrend*). Jól mutatják e kiragadott sorok a költői válságot. Ha a traumatikusan megélt költészetbe avatódás az első két kötet jellemzője, a költészetből való kivonulás traumája e kötet meghatározója. A trauma kapcsolja tehát össze mindhárom kötetet, de a versszubjektum perspektívája (vagyis az, hogy miképpen éli meg, és milyen szemszögből látja és látatja ezt a lírai világot a lírai én), azért mindig változik. A romantikus emelkedettségtől a lázadó hangnemen keresztül a beletörődés rezignáltságáig mindent bejárnak e költemények olyan mikrovilágot hozva létre, melyben az *Esés után* című kötethez érve László Noémi már biztonsággal és pontosan mozog, tehát költészete éretté válik.

Százegy. Ez a számnév a szerző 2004-ben megjelent negyedik kötetének címe: „látszólag semmitmondó (...), és csak a benne lévő költemények számára utal. A kerek szám feltűnő kerülése azonban hangsúlyozza a véletlenszerűséget és az esetlegességet, másrészt jelzi valami újnak a kezdetét”.⁶ Sőt, lehet, hogy máshoz is köthető ez a szám a könyv mennyiségi jellemzőjén kívül. A *Depeche Mode* popzenekar 1989-es koncertlemezének címe például szintén *Százegy*, ami az együttes esetében ugyan számszerűséget is kifejez (a turnéknak összesen százegy állomása volt), de a cím önmagán túlmutatva az emberi lépték határait is kifejezi. Vagy gondoljunk George Orwell *1984* című regényében a Szeretletminisztérium 101-es szobájára, amelyben a politikai fogoly megtagadja ismerőseit, barátait, és végül maga is elfogadja, hogy vétkezett a Nagy Testvér ellen.⁷ Nem jelenthető ki ex katedra, hogy a két említett alkotás címében foglaltakhoz köthető a László Noémi-kötet címe, de teljesen ki sem zárható, mivel közös vonások akadnak a tartalmakban. Ilyen közös az elidegenedés, a bizonytalanság és az ezekből következő identitásválság kifejeződése, amely egyaránt jellemzi az orwell-i világot, Martin L. Gore (a *Depeche Mode* dalszöveg-írója) írásait⁸ és a *Százegy* című kötet verseit.

„Idegen házban várom az éjfélt.

Béketűróen bánok magammal.
Sürget a kérdés: hol vagyok otthon.”
(*Nyitás*)

„Semmim se lesz, ha rám talál a reggel;
csak utca, ház, rongy, víz és élelem,
és be is érem akkor már ezekkel”
(*Utca, ház*)

A lemondás, a beletörődés hangjai ezek. Azt sugallják, hogy aki művész, csak saját világában lehet otthon, a hétköznapi monoton egymásutánja számára idegen marad. Ez a gondolat sem idegen a huszadik századi lírától – elég, ha csak Ady Endre vagy József Attila költészetére gondolunk. Utóbbi néhány versével több költemény is intertextuális kapcsolatban áll: a *Tenor, bari-ton* című vers öt rövid versszakával József Attila *A hetedik* című klasszikusát hívja elő, míg a *Parancsolat* hasonló üzenetet rejt, mint a költő-előd *Két hexameter és Tiszta szívvel* című versei.

A *Százegy* mikrovilágában „a személyiség elbizonytalanodása, világba vetettsége tematizálódik”.⁹ A lírákban nem annyira újszerű témát a stiláris játék sokszínűségével kompenzálja a szerző. A Weöres Sándor virtuozitását követő *A jó szó*, az időmértékes *Özönlés*, és a Nyugatosokat (Babitsot és Adyt) idéző *Reggeli kérdés* és *Intés az őrzőkhöz* című versek egy érett, a költői nyelv adta lehetőségekkel élni tudó költőt mutatnak.

László Noémi ötödik köteté válogatás (*Papírhajó*, 2009), de utolsó fejezete újabb, 2008-as verseket is tartalmaz. A szerző számára a korábbi versek szelektálása, és eredménye, a kész gyűjtemény öninterpretációs lehetőség; „arra jó, hogy kiderüljön, milyen erővonalak mentén határozza meg magát az ember.”¹⁰ Újabb versei egyértelműen a klasszicizálódás folyamatát tükrözik. Amíg első köteteiben a formavilág virtuóz, addig e költemények szinte mindegyike kötött, hangvételt tekintve visszafogott. A József Attila-életműből is – merthogy László Noémi „beszélgetése” a költő-előddel újabb verseiben is jelen van – könnyedebb verseket választ. Az *Altató* és *Születésnap* című versek nemcsak intertextuális játékok, de továbbírásai is a klasszikus műveknek – mindamellet, hogy a *Már nem sajog – József Attila legszebb öregkori*

6 Sturm László: *László Noémi: Százegy*. In: *Kortárs*. 2004/8.

7 Vö. George Orwell: *1984*. magyar kiadás: Bp. 1989. (ford. Szijgyártó László)

8 Forrás: http://www.depechemode.com/lyrics/101_album.html (2011. január. 27.)

9 Fried István: *Mai lírák százegy verse. László Noémi negyedik verseskötetéről*. In: *Új Forrás*. 2004/9.

10 Erős Kinga: *Hányféle lehet a vers? Beszélgetés László Noémivel*. In: *Magyar Napló*. 2010. december

versei című könyv analógiái, László Noémi versszubjektumát éppúgy megelevenítik, mint amennyire interpretálják József Attila versvilágának néhány szegmensét.

A 2008-as *Lámpagyújtás* című ciklus verseiben az identitás kérdése a versszubjektum szerepvállalásaival kapcsolatos – leszögezhető, hogy a kívül maradás, a szemlélődés, a vallani akarás László Noémi számára nemcsak ösztönös cselekmény, hanem tudatos vállalás, de ez mintha a hétköznapi eseményeinek tükrében túlvállalássá emelkedne. Vagyis e ciklus verseinek többségében a vallomások kisszerű történésekből következnek (mosogatás, a kismama csendes sziesztája, dióhullás stb.): „Eddig boldog, serény valaki voltam, / ügyeskedtem, helyezkedtem a sorban, / (...) most meg csak ülök görnyedten a széken, / mondhatnak bármit, nem értem, / (...) S e néhány sor – másként hogy is lehetne – / mosogatás közben jutott eszembe” (*Nulla feminizmus*). A *Nonó* és az *Ébredés előterében* című kötetekre jellemző metaforikus líraiság részben ugyan eltűnt László Noémi költészetéből, de mint a fentebbi idézetből kide-

rül, új hangneme a vallomás mellett alkalmasnak tűnik az ironia kifejezésére is. Nem véletlen tehát, hogy László Noémit az egyszerre ironiát és gyermeki lelket tükröző svéd gyermekversek is megihlették.

Olyan pályáiv jellemzi eddig a költő életművét, amelyben csak kisebb stíláriis, hangnembeli változások különböztetik meg az egyes köteteket, a szemlélet viszont mindvégig azonos: a vallomás erejével, az ösztönösség lendületével és könnyedségével ír arról, hogy hol végződik az objektív világ, hol kezdődik a költészet, és képes-e költőien lakozni az alkotó mindkét világban. A László Noémi-verseket olvasva kijelenthető, hogy erre a kérdésre maga a szerző is csak keresi a lehetséges válaszokat költő-elődököt is megidézve, de valószínű, hogy amíg nincsenek biztos válaszok, a költői ihlet sem szűnik meg. Ahogy László Noémi fogalmaz erről *Gyertyagyújtás* című 2008-ban írt versében:

„Élek, tehát akad még pár esély.

Lobogj te lélek, féltett gyertyaszál.”

LÁSZLÓ NOÉMI

Kirakat

*Nem szeretni – azt hogyan lehet.
Lebontani a féltett perceket,
miközben vissza és előre hat
a mindentakarás: a kirakat
bezúzott üvegét képzelem el,
középen gyűrött papiros hever,
szeretlek – villog rajta a jövő –
és ami átvitte az üvegen: a kő.*

*Ezután hogyan mondjam el: szeretlek?
Úgy gondolom, mindenki retteg
kőtől, papirtól, üvegtörmeléktől,
a bűvös szóra megdermed a léggör,
az összes áramlat rendre lefagy.
Mert ha szeretlek, mindenem te vagy,
s lennék örökké én is mindened,
bár sokkal hamarabb kiismered,*

*akárcsak én, és rádöbbenünk: semmi;
és ezt a semmit kell híven szeretni.
És ezt a semmit öltöztetjük át,
mint jobb sorsot megért próbababát,
újabb és újabb látványterv szerint,
de évről évre silányabb a színt,
pont, mint enyém most, éppen ennyire.
Bukunk a semmire.*